

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik I-II Dem Yay. (Editör: Ali Ayten-Mustafa Koç-Nuri Tınaz) 2. Basım 2018

Muhlise Arzu Peçenek¹

Bahçelievler Devlet Hastanesi Manevi Destek Uzmanı, Bağcılar İlçe Vaizi, İstanbul
Geliş Tarihi: 20/03/2019 Kabul Tarihi: 28/03/2019

Manevi Danışmanlık araştırmaları son yıllarda Türkiye’de ve dünyada artmış, akademi alanının gündeminde yoğun bir şekilde yerini almıştır. Batı’da Pozitif psikolojinin literatüre girmesiyle birlikte psikolojide bir perspektif değişikliği yaşanmış, Seligman ve Csikszentmihalyi’nin çalışmaları da literatüre hızlı bir ivme kazandırmıştır. Buna ek olarak yaşanan sorunlarla baş edebilme konusunda yapılan araştırmalarda Kenneth Pargament’in olgunlaştırdığı dini başa çıkma teorisi, manevi danışmanlığı hissedilir ölçüde literatüre taşımıştır. Dünyada yaşanan siyasi olaylar, toplumsal değişimler, dini tutumlar sonucu gelişen süreç, sekülerleşen bir yapılanma meydana getirirken maneviyat arayışlarını da beraberinde araştırma gündemine taşımıştır. Tüm bu olaylar zinciri, sebep sonuç ilişkileri manevi danışmanlığın temel konusu olmuştur.

2000’li yılların öncelerinde tanımlanmaya başlanan maneviyat kavramının sonraki birkaç yıl içinde ilişkilendirildiği konuları, ilgili sınırları ve içerik tartışmaları yoğun ivme kazanmıştır. 2010 yılı sonrası içerik, sınırlılık ve metod çalışmalarına doğru akademik çalışmalarda yoğunluk görülmektedir. Süreç içinde yapılan bu çalışmaları toplayıcı ve alanın bütün tartışma konularını en üst seviyeden gündeme taşıyıcı mahiyette Ensar Vakfı, Değerler Eğitim Merkezi, Balıkesir Üniversitesi Manevi Psikolojik Danışmanlık Uygulama ve Araştırma Merkezi, 29 Mayıs Üniversitesi, Diyanet İşleri Başkanlığı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi iş birliğiyle ilk defa Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik başlığıyla 2016’da sempozyum düzenlenmiştir. Sempozyumda sunulan tebliğlerin toplamını oluşturan eser Ali Ayten, Mustafa Koç ve Nuri Tınaz editörlüğünde iki cildi Türkçe bir cildi İngilizce olmak üzere Ensar Neşriyat’ın Değerler Eğitim Merkezi kategorisinde ikinci baskısı ile yayımlanmıştır.

İki ciltten oluşan eserin ilk cildi yirmi, ikinci cildi on sekiz bildirden oluşmaktadır. Birinci cilt altı bölümden müteşekkildir. İlk bölümü Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Teorik Tartışmalar başlığıyla, Dr. Sevde Düzgüner’in Manevi Bakım’ın

temellerine ilişkin Kültürler Arası Bir Analiz konulu tebliğiyle başlamaktadır.

Nedir ve Nereden Çıktı Bu Maneviyat?

Düzgüner, maneviyat kelimesini, etimolojik, ontolojik, sosyolojik, kültürel bağlamlar çerçevesinde tarihsel olarak ele almıştır. Kavram kaynak olarak, Batı’da kilise ekseninde tarihi sürecin sosyolojik perspektifinden, bazen kiliseye tepki sonucu oluşan bir mefhum bazen tam da kilisenin kendisi olarak ortaya çıkmıştır. Son yüzyıla gelindiğinde din ve maneviyat kavramlarının tanımlamalarında farklılıklar oluştuğunu, Asya ve Hindistan gibi ülkelerdeki din anlayışlarının din ve maneviyat kavramlarının ayrışmasında etkili olduğunu belirtmiştir. 2000’li yıllardan sonra maneviyat dinden ayrı zikredilse de tamamen ayrılmadığına, sadece alanının genişlediğine ancak dindarlık ve maneviyat tanımlarının da değiştiğine dikkat çekerek aralarındaki ilişki sınırlarının daha da belirsizleşmesine yol açtığı tespitini paylaşır. Mezkur kavramın anlamının hala net olamayışına ve tanımlamaların, tanımlayan kişiye göre farklılık arz etmesine ek olarak dinin dar ya da geniş kapsamlı olması tartışmalarını Pargament’e atıfla gündem belirleyici olarak zikreder. Düzgüner, din ve maneviyatın tek ve kapsamlı bir tanımdan ziyade iki kavramın da ana karakteristiklerini betimleyerek örtüşen ve ayrışan noktaların tespitiyle birlikte her iki kavramın çok boyutlu olduğu ve bir takım kriterler vurgusu karşısında merhamet, hoşgörü ve affedicilik gibi kavramların maneviyatla ilgili olduğu, her insanın içinde manevi bir potansiyelin olduğu, iç huzuru ve hayatın anlamıyla ilgili olduğu bilgisini sunumuna almıştır. Maneviyatın literatürde hızla ve daha geniş biçimde incelendiğine ek olarak kendisinin de içinde bulunduğu çalışma gurubunun “dinin maneviyattan daha geniş bir kavram oluşu” ekseninde değerlendirip geleneksel bakış açısını tercih ettiğini vurgulamıştır. Ayrıca dindar olmayan bireylerin de hayatın anlam ve amacı ile ilgili manevi ihtiyaçları olacağı konusu üzerinden akademik araştırma sayısının gün geçtikçe arttığına dikkat çekmiştir.

¹ Bahçelievler Devlet Hastanesi Manevi Destek Uzmanı, Bağcılar İlçe Vaizi.

Maneviyat Din İlişisini "Maneviyatın sınıflandırılması ile ilgili olarak maneviyatı dindarlığın içinde, dindarlıktan ayrı ve dindarlıkla eş değer olarak kullanan üç çeşit yaklaşımın, post modern çağın Batı kültür ve medeniyetinde süregelen epistemolojik ve ontolojik değişimlerin yanında dini ve seküler kavramların tek boyutlu olarak tanımlanmasının etkisinin olduğu görüşlerini paylaşır. Dinin maneviyattan farklı olduğu görüşü argümanında dinin kurumsal, maneviyatın bireysel olduğu fikri ile dinin bölücü maneviyatın birleştirici olduğu fikrinin arka planında, kilisenin uygulamalarına bir tepki hareketi olduğudur. Buna ek olarak "bağlanma ve ait olma" tanımlarının maneviyatta etkin iki unsur olarak görüldüğünü belirtir. Düzgüner, Özdoğan'ın insanın, var edenle olan bağı şeklindeki tanımını "insan kendisiyle iletişim kurduğunda ilahi olanla iletişim kurması" şeklinde atıfla da maneviyatın dinden daha geniş bir kavram olduğu fikrini de ekler.

Türkçe literatürdeki maneviyat konulu araştırma örnekleri ile Batı merkezli araştırma örnekleri arasında farklılıkların kavram tanımlarının ve maneviyat ölçeğinde yer alan ifadelerin ya kültürel farklılıktan dolayı farklı anlamlandırıldığı ya da değişik, mistik çağrışımlara sebebiyet verdiği tespitini Türkyılmaz'ın çalışmasına dayanarak paylaşmıştır. Böylece Düzgüner'in savunduğu Batı kökenli maneviyat kavramının kültürel kod farklılıklarını belirterek Türkiye'deki insanların maneviyatı dindarlıktan farklı olarak algılasalar da çoğunun, bu iki kavram arasında doğal bir bağ olduğunu düşündüğünü naklederek savunduğu görüşün gerekçelerini delillendirmek istemiştir.

Düzgüner, Türkiye ve Amerika'da yapılan bir çalışmada aynı sorulara yanıt olarak her iki ülke katılımcılarının genel itibariyle din ile maneviyat kavramlarını birbirinden ayırdıklarını ancak Türkiye örneğinde dinin daha çok inanç ile ilgili görünüp inanç gereği yaşantı olduğu şeklinde yorumlanırken Amerika örneğinde dinin bir takım ritüelistik uygulamalar olarak şekil aldığı görüldüğünü belirtmiştir. Maneviyatın ise aşkın bir güce yönelik inanç ve onunla kurulan kişisel ilişki şeklinde tanımlanması, Düzgüner'in tezini doğrular mahiyettedir.

Maneviyat Araştırmalarına Dair Öneriler

Tebliğinin bitiminde kavramların kültürel ve kavramsal anlamlarının dikkate alınarak araştırılmasına, yapılan araştırmaların tarihsel olarak anlamlarının değiştiğine dikkat çekerek 1975 ve sonrasında yapılan çalışmaların güncel gündemin zeminini oluşturmasına, maneviyata dair farklı tanımlamaların olduğuna ve araştırmalarında anlam karışıklıklarına dikkat edilmesi gerektiğine, maneviyat tanımlamasına örneklemin algısı

üzerinden çalışma yapmanın daha sağlıklı olabileceğine dikkat çeken tavsiyeleriyle, okuyucuya ufuk açıcı öneriler sunmuştur.

Birinci bölümün ikinci tebliğinde Naci Kula "Manevi Danışmanlıkta Kullanılan Bazı Dini Kavramların Anlam Alanı ve Fonksiyonelliği" başlığıyla Manevi Danışmanlık'ta önem arz eden, bireyin düşünce dünyasında "anlam ve amaç bulma" ihtiyacına rehberlik edecek olan kavramların fonksiyonelliğine işlevsellik kazandıracak tespitlerde bulunmuştur.

Anlamlar Bütünü Olan Kavramlar

Kula, kader kavramına, insanın karşılaştığı zorluklarda Allah'a sığınıp sorumluluğu O'na yüklemesi anlayışına karşın, Kur'an-ı Kerim'de her şeyin bir ölçü içerisinde takdir edildiğini, bu ölçüyü Hikmet kavramıyla da sentezleyerek anlam ve amaç bulmada bir yön tayin ettiğini belirterek başlar. İmtihan kavramıyla denendiğini düşünen insan fitne ve bela kavramlarıyla da kişide iyi ile kötüyü doğru ile yanlış ayırt etme noktasında olayların anlamını ve hikmetini görebilme rehberliği sunmakta olup imanı ile denemek, çare ve çözüm arama" olarak anlam genişlemesinin olduğunu, sabrı, isyan ve öfke duygusuna kapılmaksızın herhangi bir şikayette ve isyanda bulunmadan içinde bulunduğu durumu sakin ve soğukkanlı bir şekilde karşılayarak güçlü ve dirençli olmasını, telaşlanmamasını ve acele etmemesini, girilen doğru, hayırlı bir çabada insanın karşılaşılabileceği zorluklara ve olumsuzluklara karşı dayanıklı olmasını, direnmesini, metanetli ve cesaretli olmasını, şükri; yapılan bir iyilikten duyulan hoşnutluğu ifade etme, görülen iyiliğe karşı memnunluk, minnettarlık, iyiliğin kıymetini bilme, genel halinden şikayet etmeme, mevcut haline rıza gösterme olduğunu, merhamet kavramını, sıkıntı ve zorluk karşısında olan insanı anlama, yaşadıklarını fark etmesi, af ile kişinin kendisine yönelik hata yapan ve onu inciten birine karşı hak etmemiş olsa dahi merhamet ve sevgi göstererek, gücenme, darılma, oç alma gibi olumsuz davranışlardan vazgeçme isteği olduğu görüşlerini tebliğinde yaptığı araştırmalarına dayanarak vurgulamıştır.

Kula, tebliğinde zikrettiği kavramların mefhumlarının genişliğini vurgulayarak Düzgüner ve çalışma gurubu arkadaşlarının savunduğu İslam dininin maneviyatı hayatın her alanını kapsadığı görüşünü desteklemiştir ve tamamlayıcı bir perspektif sunmuştur. Ayrıca bu kavramların mefhumları sonraki bölümlerin anlaşılması için de kaynak teşkil etmiştir ve üzerine inşa edilecek başka çalışmalara rehberlik ettiğinden okuyucuya faydalı olmuştur.

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Model ve Metot Arayışları

Kitabın ikinci bölümü üç tebliğden oluşmaktadır. İlk tebliğde Mustafa Köylü Teoriden Pratiğe Dini Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri: Samsun Örneği başlığıyla, modern dünyanın insana sunduğu konfordan, sonrasında "Kaliforniya Sendromu" ismiyle anılacak olan bu konforun insan üzerindeki olumsuz yansımalarından bahsetmiş ek olarak bireysel gelişim uzmanlarının önerileri sonucu insanın, yalnızlaşması, dışlanması, psikolojik ve patolojik hastalıklara yol açması perspektifini maneviyat mefhumunu arayışının sebepleri olarak sunmuştur.

Batı dünyası ve özellikle ABD'nin bu kriz fotoğrafı karşısında çözüm önerisi olarak toplumun ruh sağlığını korumak için dinden faydalanma yoluna gittikleri, ciddi araştırmalar yaptıkları, dinin Batı'da sosyal hayata etkisini ifadelendirmek için bazı kiliselerin ve sinagogların kendi din adamlarını yetiştirdiği, buna örneklik teşkil eden bir ilahiyat okulu olan Fuller Theological Seminary'nin, Amerika Psikoloji kurumu tarafından tam olarak tanınıp Klinik Psikolojide doktora öğrencileri yetiştirdiği örneğini paylaşmaktadır. Bu örnek üzerine Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dini Danışmanlık ve Rehberlik Programını ve içeriklerini paylaşmış mezun olan öğrencileri ile yaptıkları çalışmalardan örneklerle fayda sağladıklarına dikkat çekmiştir. Bu çalışmaların Türkiye sürecinde ise zorluklarla karşılaştığını ekleyerek tebliğini sonlandırmıştır.

Zemin Farklılığından Kaynaklanan Sorular

Müslüman Bir Toplumda Dini Danışmanlık İçin Anlam ve Teoloji İnşa Etmek başlığıyla Nurullah Altaş, hastanedeki din ve moral hizmetleri ismi verilen hizmetin Türkiye zemini sürecinde bazı tartışmalara konu olmuştur. Yazarımız, her ne kadar Batı kökenli olsa da bizim dinimizde dini danışmanlık yapanların papazlar gibi günahsızlığı söz konusu olmadığı, kul ile Allah arasında bir aracı görevi üstlenmediği, sekülerleşen bir dönemin getirdiği yalnızlaşma sonucunda kültürümüzde var olan ve vakıflar aracılığıyla yapılan iyilik ve yardım mesleği olduğu, sivil bir çalışma olmayıp devlet bürokrasisinin bir parçası olduğu cevaplarına ek olarak özellikle kullanılan kavramların Batı kaynaklı olması temkinli ya da önyargılı bir bakış açısı oluşturduğundan kavram çalışmasına önem verilmesine dikkat çekmiş, konunun tartışma konusunu olmaktan çıkabileceğini ön görmüştür.

Dinler arası ve Kültürler arası Manevi Destek Kriterlerine Bir Bakış

Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Kültürler arası-Dinler Arası Yaklaşım başlığında Tosun, tebliğini meta analizine dayalı tümevarımsal bir nitel araştırma ekseninde kültürler arası kavramlar

kapsamında kriter tespitleri şeklinde paylaşmıştır. Dinin, kişiye olumlu etkisine ve içeriği ne olursa olsun hepsinin sonsuz/aşkın varlıkla ilişkilendirilip hayatın üstesinden gelmede destekleyici etkisine, farklılıkların anlaşılmasını ve kabul görmeyi gerektirmesi perspektifine ek olarak manevi kavramının din kavramından daha kapsayıcı olduğu, dini olmayan maneviyatların varlığını kabul eden yaklaşımın esas alınarak dinler arası ve kültürler arası kriterler oluşturacak zemin üzerine inşa edilecek bir yaklaşım önerisi sunmuştur. Bu yaklaşımın dışında ayrıca İngiliz literatüründe manevi kavramının bireysel din ve dindarlık olarak ele alındığını ekleyerek farklı bir bakış açısının da olduğunu eklemiştir. Dinler arası manevi desteğin temel özellikleri ve manevi desteğinin yeterlilikleri üzerine paylaşımlarda bulunarak tebliğini sonlandırmıştır.

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik'te Model ve Metot Denemeleri

İslami Değerleri Yaşam Biçiminde Öncelikli Danışanlara Yönelik Psikolojik Danışma: İslami Psikolojik Danışma Model Önerisi ismiyle Enver Sarı; İPDM (İslami Psikolojik Danışma Modelleri) kapsamında bilişsel psikoterapi ile İslami müdahaleleri birleştiren, psikolojik danışma uygulamalarından daha çok İslami müdahaleler uygulayan, psikolojik danışma müdahaleleri ile İslami müdahaleleri bütünleştiren, psikolojik danışmadan daha çok müşavirlik hizmeti sunan model örneklerini zikrettikten sonra İDYBÖD (İslami Değerleri Yaşam Biçiminde Öncelikli Danışan) psikolojik danışma odaklı etkin bir modele gereksinim duyulduğunu gündeme taşıyarak başlamıştır.

Bahse konu olan model önerisinde yazarımız, İslami müdahalelerin Kur'an ve sünnetten oluşup psikolojik danışmanın her aşamasında kullanması, psikolojik danışma sürecinde terapötik ilişki kurup sürdürme, sorundan ziyade çözüm odaklı bir yaklaşımı benimsediğini belirtir. İPDM'nin başlangıç oturumunda amaç belirlemede Rogers'in "kendini gerçekleştirme" ilkesinden çok Adler'in "sosyal ilgi" ilkesine, psikanalizdeki serbest çağrışım tekniği yerine Gestalt terapideki "alt benlik üst benlik" tekniğinin İslami anlayışa göre düzenleyerek "kendine mektup yazma tekniği"nin bu modelde uygun oluşuna odaklanırken, İDYBÖD ilişkisel benlik yapısına sahip olduğundan rol oynama ve metafor tekniğinin uygunluğunu model kriterlerinde benimsemiştir. İnsancıl yaklaşım, duygu odaklı terapi, aile sistemleri yaklaşımı, çözüm odaklı yaklaşım, sosyal yapılandırmacı kuram, anlatımsal terapi İslam esaslarına göre yapılandırıldığında mezkur modelde kullanıma uygun olacağı, Bilişsel Davranışçı Kuram'ın diğer kuramlara göre uyarlanmasının daha kolaylaştırıcı

olduğunu mezkur modelin işlevselliğini artıracak önerisinde bulunur.

Kholberg, Ericson ve Piaget'in kuramlarına göre konumlandırılmış nefsin mertebeleriyle irtibatlandırılarak açıklanan modelde iki şey dikkat çekmektedir. İlki Jung ve Freud'dan farklı olarak kolektif bilinçaltılarına dikkat çekerken kolektif bilinçaltının tüm insanlarda görülecek temel bir yapı olmasına göre kültürlere göre farklı özellikler arz derken kolektif bilinçaltımızın en temel özelliğinin ise arketip kavramının oluşudur. İkinci dikkat çeken unsur ise nefsin merhalelerinin özellikleri, Freud'un id, ego ve süper ego kavramlarıyla karşılaştırılmasıdır. İkisinin de içeriği örtüşse de sonraki psikanalizcilerin de belirttiği gibi duygular arası geçişkenliğinin olmayışı ya da sert bir geçiş arz etmesi hastalıklı bir sürecin göstergesiye nefsin merhalelerinde bu süreç geçişkenlik arz etmektedir. Model ayrıca kalp işlevselliğinin nefsin merhalelerine göre değişkenlik oluşturduğunu da modelin bir unsuru olarak sunmaktadır. Bu iki unsurun bu öneriyi başarılı kıldığını belirtmektedir. Tebliğ, Psikoloji kuramlar çerçevesinden İslami kavramlar ve tasavvufi uygulamalardan mülhem bir yaklaşımın sentezlenerek hazırlanmış olması bakımından okunmaya değer bir çalışmadır.

Kısa Süreli İslami Danışma Modeli Önerisi

Batılı ülkelerde bir meslek olan Pastoral Psikolojik Danışmanlık (Pastoral Counseling) danışanların maneviyat ile ilgili sorunlarına Hristiyan dininden hareketle psikolojik yardımlarda bulunurken "İslami Psikolojik Danışmanlık" örneklerinin Amerika Birleşik Devletleri ve Malezya'da görüldüğü tespitini sunmaktadır. Ülkemizde de din görevlilerinin uygulayabilecekleri danışmanlık modeli araştırmasını öneri çalışmalarından biri olarak paylaşmaktadır. Danışmanlık yapan din görevlilerine psikolojik danışmanlığın temel basamağı olan görüşme ilke ve teknikleri ile birlikte *Çözüm Odaklı Kısa Süreli Terapi* yaklaşımı temel eğitim modeli olarak önerilmiştir. İslami Danışmanlıkta Çözüm Odaklı Kısa Süreli Terapi yaklaşımının seçilmesini İslam'a uygunluk, kolay öğrenilebilirlik ve etkin olması açısından uygulanabilir olarak öngörmüştür.

Sarı, 2000'li yılların başında Steve de Shazer, Insoo Kim Berg ve Bill O'Hanlon tarafından geliştirilmiş, bir yaklaşım olmasa da "Bozulmadıysa tamir etme, önce neyin işe yaradığını anla ve sonra onu daha çok yap, eğer çalışmıyorsa tekrar deneme." prensiplerine dayalı bir yaklaşımın, terapi öncesi değişim tekniği, problemsiz konuşma gibi teknikleri, süreç içinde bazı ölçeklerin kullanılmasıyla veri toplanması ve görüşmelerin yapılandırılacağı yaklaşımı İslami danışmanlığa uyarlamıştır.

Bu metodun din görevlilerine Çözüm Odaklı Görüşme Yönelimli İslami Danışmanlık Hizmet-içi Eğitimi Programı olabileceği önerisiyle tebliğini nihayete erdirmiştir.

Dini Kaynaklar Psikolojik Danışma Sürecinde Etkili midir?

Kitabın üçüncü bölümünün diğer tebliğini *Bireysel Psikolojik Danışma Sürecinde Danışanın Dini Kaynaklarının Kullanılması Üzerine Bir Vaka Örneği* başlığıyla Karaca ve Acar sunmuştur. Yazarlar çalışmadaki amaçlarının psikolojik danışmanlık alanında bireyin dini ve manevi kaynaklarının kullanımının gerekliliğini, bir vaka örneğiyle delillendirmek istemiştir. *Kısa Semptom Envanteri* (KSE) ölçeği uygulanan danışanda alt boyutlarda bazı psikolojik sorunlar tespit edilmiştir. Kullanılan teknik müdahaleler içinde terapi sürecinin etkinliğini artırmak amacıyla danışanın dini kaynakları ilk görüşmeden itibaren dikkate alınmış, ayrıca danışanın sorunlarından bir kısmının dini hayatıyla ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Danışan dini hayatıyla ilgili ibadetlerde okuduğu sure ve duaların anlamını öğrenmeye yönelik ev ödevleri yapmıştır. Ek olarak yalnızken dua etmesi yaptığı ibadetlerdeki dua ve sürelerin anlamlarının öğrenilmesi ödevine eklenmiştir. Ön test - son test olarak yapılan Kısa Semptom Envanteri 9 alt boyuttaki puanları karşılaştırıldığında terapi sonrası elde edilen sonuçta bütün insanların bir şekilde hayatında olan din ve maneviyat olgusunun psikolojik sağlığı etkileyip koruyucu iyileştirici rehabilite edici bir etkiye sahip olduğu, bireylerin dini kaynakların danışmanlık sürecinde sürecin etkinliğini artırdığını gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Benzer çalışmaların artmasına ve süreçte kullanılacak tekniklerin, ilgili yöntemlerin dini yaşantıya entegre edilmesine önemli katkılar sağlanacağı önerisinde bulunmuştur.

Affetmek Manevi Destek ve Rehberlik'te Etkili midir?

Üçüncü bölümün üçüncü tebliğini *Psikolojik Danışma Deneyimi Yaşayanların Dini Başa Çıkma, Psikolojik İyi Olma, ve Affetme Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler: Bir Model Önerisi* başlığıyla Bülent Dilmaç, Füsün Ekşi, Zeynep Şimşir hazırlamıştır. Çalışma, psikolojik danışma deneyimi yaşayan danışanların dini başa çıkma becerisinin, psikolojik iyi olma ve affetme düzeyleri üzerindeki doğrudan etkisini ve psikolojik iyi olmanın affetme düzeyi üzerindeki doğrudan etkisini incelemek için yapısal eşitlik modellemesi analizi gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda psikolojik danışma deneyimi geçiren bireylerin dini başa çıkma stilleri ile psikolojik iyi olma düzeyleri arasındaki pozitif yönde yordayıcı ilişkiler olduğu, dini başa

çıkma stiline affedicilik düzeyini anlamlı bir şekilde yordadığı, psikolojik iyi olma düzeyinin affedicilik düzeyini yordadığı tespitini paylaşarak Nurullah Altaş'ın Önerisini destekler mahiyette olduğunu görmekteyiz.

Bir Model Önerisi

Manevi Danışma ve Rehberlik'te Yeni Bir Model Önerisi: İ.H.S.A.N. Modeli ve Vaka Sunumu başlığıyla, Turgay Şirin; Psikoterapi tekniklerinden Bilişsel-Davranışçı yaklaşımını temel almakla beraber bazı temel dini danışmanlık varsayımlarını da barındırarak teknik eklektisizm, kuramsal bütünleşme ve disiplinler arası yaklaşımı tercih etmektedir. Psikopatolojik ve klinik tanımlara göre akıl ve ruh sağlığı yerinde olup kendisine başvuranların İslam'ın dini kaynaklarını ve modern psikolojik danışma tekniklerini kullanarak kişinin kendisiyle ve kişiler arası olan ilişkilerinde işlev bozukluğuna yol açan, danışan tarafından din ile ilişkilendirilen sorunların çözümünü sağlamayı hedefleyen bir dini danışmanlık yaklaşımıdır. Modelin açılımı; İ. ilk iletişim ve ihtiyaçlarının tespiti, H. hedefleri belirleme aşaması, S. stratejik eylem planı yapma aşaması, A. adımlama aşaması (sürecin yürütülmesi), N. Nihayete erdirmek, neticelendirmek (sürecin bitirilmesi aşaması) olarak kodlanmıştır.

Din Eğitiminde Maneviyatın Etkisi

Bu bölüm Hasan Meydan'ın *Bireyin Manevi Potansiyel ve İhtiyaçlarını Dikkate Alan Bir Din Eğitimi Anlayışı Üzerine Değerlendirmeler* başlıklı tebliğiyle tamamlanmıştır. İlahi nefesten pay alan insanın özündeki manevi potansiyele işaretlerle birlikte vahye yabancılaşan ve dinden bağımsız manevi tatmin yolları arayan günümüz toplumlarında din eğitimine düşen manevi gelişimi sağlama sorumluluğunu gündeme taşıyarak tebliğine başlamıştır. Literatür taraması yöntemiyle yapılan bir araştırmada, batıda “Spiritual Education”, “Spirituality and Religiosity” kavramları çerçevesinde teorik ve ampirik çalışmalar; yerli literatürde ise din psikolojisi ve din eğitiminin amaç ve işlevleri, din eğitimi yaklaşımları, din eğitimi uygulama alanları ve manevi sosyal hizmetler alanındaki kaynaklar başlıkları üzerinden yaptığı araştırmada maneviyat ve din kavramlarının ayrışma nedenlerini sıraladıktan sonra çözüm önerilerinden biri olarak yaygın din hizmetlerinin geleneksel yapısından ve alanlarından çıkıp daha esnek bir modele geçmesini, din eğitiminde ise geleneksel öğretim metotlarına ek olarak kişilerin anlam dünyalarına hitap edecek argümanlarında eklenerek sunulmasını tavsiye ederek bitirmiştir. Bu tebliğ,

Düzgüner'in tebliğini tamamlar mahiyette olup içerik zenginliğini kapsamaktadır.

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik İçin Standart ve Etik İçeriği Araştırmaları

Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Standartlar ve Etik İlkeler başlığıyla dördüncü bölümde üç tebliğ bulunmaktadır.

İlk tebliğ İlhan Topuz tarafından *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinde Temel Nitelik ve Yeterlilikler* başlığıyla yaptığı çalışmada sistemsel boyutta ele almıştır. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik hizmeti yürütülmesinde; MDR yetiştiren akademisyenlerin, MDR hizmetinden yararlanan bireylerin, MDR görevi yürüten din görevlilerinin çalışmalarını koordine eden yetkililerin ve son olarak MDR hizmeti yürüten din görevlilerinin görüş ve önerilerinden oluşan bütüncül bakış açısıyla standartların belirlenebileceğini ve bunun çözüm önerilerini paylaşmıştır.

Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Yeterliliği Ehliyetli Mi?

Dini Danışmanlık Eğitimi: AAPC Akreditasyon Kriterlerinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi Başlığıyla H. Sinem Uğurlu Bakar, yazısında Protestan, Roman Katolik, Doğu Ortodoks ve Yahudi inançlarını da kapsayan yaklaşık 95 inanç grubunu bünyesinde barındıran dinler arası bir kurum olan Amerika Dini Danışmanlar Kurumu’u (AAPC)² incelemiştir. Kurum dini danışmanlık yapacak kişilerin bu işi yapabileceklerine dair onay veren dini danışma merkezlerini akredite eden ve dini danışmanlık eğitim programlarının uygunluğunu denetleyen mezhepler üstü, manevi değerlere ve dini geleneğe saygılı ve yetiştirdiği danışmanlara hiçbir inancı yada görüşü empoze etmeyen bir özelliğe sahip teoloji ve psikoloji alanlarında yetişmesi kriterini esas alan bir yapıya sahiptir. Yazarımız çalışmasını Türkiye’deki dini danışmanlık eğitimi veren kurumlarla ve bu kurumların yeterlilik koşullarını karşılaştırmıştır. İsimlendirme ve tanımlama, kabul şartları, program içeriği ve mezunlarda aranan nitelikler başlıklarıyla değerlendirmelerde bulunarak teorideki yeterlilik uygun düzeye çıksa dahi uygulamanın azlığının yeterli olmadığı tespitiyle tebliğini nihayete erdirmiştir.

Manevi Bakım Hizmetlerinde tik Kurallar ve Profesyonel Standartlar (ABD, Kanada ve İngiltere Örneği) çalışmasıyla Karaaslan, konu edilen üç ülkedeki tarihsel, dinsel ve hukuksal oluşum ve gelişimini 1900’lü yıllardan itibaren açıkladıktan

² American Association of Pastoral Counselors

sonra Türkiye’de 1995 yılında “Hastane Din ve Moral Hizmetleri” adıyla Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde ve diğer kamu görevlilerin de tabii olduğu *Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik* gereği manevi destek uzmanını da kapsayacağını ancak bazı düzenlemelere ihtiyaç hissedildiğini ekleyerek hukusal zeminini de açıklamıştır. Oluşum ve gelişim süreci devam eden bu alanın profesyonel sınırlılıklarının belirlenmesi diğer alanlarda olduğu gibi profesyonel anlamda kendini kabul ettirmesi yolunda önemli bir adım olacağı, dolayısıyla imzalanan protokoller gereği düzenlenmiş olan Uygulama Usul ve Esasları’na etik kurallar başlığının açılması ve temel etik kuralların eklenmesi tarafların işlerini kolaylaştıracağı tespitiyle noktalamıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı’na Bir Öneri

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Hastanelerdeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi başlığıyla Mustafa Koç, çalışmasında, Türkiye özelinde profesyonel bir yaklaşımla ilk olarak 2015 yılında sağlık hizmetleri alanında pilot uygulama olarak yerini bulan saha çalışmalarından hareketle, bildirisinde öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığı’nın “Cami-Dışı Din Hizmetleri” kavramı içinde tanımlanmış psiko-sosyal içerikli yeni bir din hizmeti birimi olarak hastanelerde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetinin tarihçesine (1995-2015) yer verilmiştir. Daha sonra kurumsal düzeyde verilmeye başlanan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin güçlü ve zayıf yönlerine değinmiş, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın hastanelerdeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde izlemesi gereken yol haritasında kurumsal sınırlılıkları ve çözüm önerileri, güçlü ve zayıf yönlerini sunmuş, başkanlığın alanında görevlendireceği personelin alan uzmanlığı için bir eğitim programı önerisi ile kuruma ve ilgili literatüre akademik bir katkı sağlamıştır. Bu çalışma, henüz yeni olan bu alanda bilimsel yetkinlik bağlamında “reel öncelikler” yaklaşımına uygun düşecek biçimde, alanda çalışacak profesyonellerin eğitimi sertifikasyon sistemine dayalı, “ideal düzeye” ulaşabilmek için kurumsal bir yetiştirme programı/politikası önerisinde bulunarak bu sertifika programının güçlü ve zayıf yönleri hakkında tespitlerini paylaşmıştır.

ABD Dini Danışmanlarını Nasıl Eğitiyor?

ABD Müslümanlara Yönelik Dini Danışmanlık Eğitimi (Hardford Seminary Örneği ile Fatih Yücel; ABD’de müslümanlara yönelik dini danışman ihtiyacını karşılamak üzere yetkilendirilmiş kurumlardan biri olan Hartford Seminary, “Islamic Chaplaincy Program” adı altında dini manevi

danışmanlık eğitimi sunan kurum hakkında bilgi vermektedir. Kurumun çalışmaları iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde İslam ve Hristiyan müslüman ilişkileri üzerine çalışan, geçici statüde Müslüman hocalar yanında Hristiyan, Yahudi ve diğer dinlerde uzmanlaşmış hoca kadrosuna ek olarak son zamanlarda şiilikle ilgili özel bir öncelik tanınması gibi özellikleri olan kurum, ikinci bölümde dinler arası oryantasyon ve çalışma imkanı konularından oluşmaktadır. Bu çalışma ABD’de çalışan bu kurumun yeterlilikleri hususunda ilgi çekici olup mezunlarının yetersiz İslami bilgi düzeylerinin tehlike oluşturabileceğine dikkat çekilmiştir.

Bibliyoterapi Tekniği Faydalı Mıdır?

Son bölüm olan *Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Bibliyoterapi Uygulamaları*, üç tebliğden oluşmaktadır. İlk tebliğde, *Ebeveyn Kaybı Yaşamış Ergenlerde Bibliyoterapi Yönelimli Manevi Danışmanlık Uygulaması* ile Aysin Satan ve arkadaşları, bireyin, kayıp karşısında yasını tutabilmesi halinde, insanın yenilenmesi ve büyümesi için bir araç olacağını belirttikten sonra dini inanışların bu sürece olumlu katkısının olacağını, dinin sunacağı anlam bulma kaynağının dolaylı bir etki oluşturacağını, durumu kabullenmesi, normal yaşamına dönmesinde çaresizlik yalnızlık güçsüzlük hissetmesinde manevi telkinlerin ve dini kaynaklarda umut etme, sabır ve şükür gibi duyguların kişiye güç vererek sorunlarla başa çıkma becerisi kazanmasına yardımcı olacağına dikkat çekmiştir. Yeniden iyileşmenin mümkün olabileceğinin önemini vurgulamak için yapılan bu çalışma başlangıçlara ilişkin *farkındalık iç görüsü kazandırmanın* maneviyat temelli metinler aracılığıyla gerçekleştirileceği, doğru zamanda, doğru kişiye doğru kitabı bularak kişinin rahatlamasına yardımcı olabileceği tespitini paylaşmaktadır.

Psikolojik Rahatsızlıkları Olan Bireylere Mesnevi İle Bibliyoterapi Uygulaması ismiyle Muammer Çengi ve arkadaşı, Bibliyoterapi’nin tanımını, tarihi türleri uygulama alanları işlevselliği, etkileri, bireylerin hangi psikolojik durumlarda fayda sağlayabileceği, süreci, sınırlılıkları, üzerine geniş bilgi verip vaka örneklerini paylaşmıştır. İncelenen dört vakanın ikisinde olumlu, bir vakada kısmen olumlu sonuç alınırken, bir vakada olumlu sonuç elde edilemeyeceği sonucundan sonra hiçbir terapi tekniğinin yüzde yüz olumlu sonuç verecek yeterlilikte olmadığını belirtir ve bu sahada incelemeye hala ihtiyaç olduğu önerisiyle bitirir. Diğer bir vaka örneği çalışması ile Fatıma Zeynep Belen “*Bibliyoterapi Tekniği nasıl uygulanabilir*” sorusuna cevap arar. Çalışma teknik olarak okunmaya değer olup ufuk açıcı niteliktedir.

Kitabın yedinci bölümünde yaşlanma dönemindeki kayıplarda ve bebek kaybı yaşayan ailelerdeki yas sürecinde Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin etkili olup olmadığını araştırmalarıyla okuyucuya fikir vermektedir.

Yaşlanma Dönemindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Etki Alanları

Yaşlanma Döneminde Kayıplarla Başa Çıkma Manevi Danışmanlık Hizmetlerinin Önemi konulu tebliğinde M.Akif Kılavuz ve arkadaşı, dini inancın hastalıklardan koruyucu ve hastalıkları iyileştirici etkisi hakkında Amerika Aile Hekimleri Akademisi (American Academy of Family Physicians) tarafından yapılan bir çalışmayı Sloan'dan referansla paylaşmıştır. Literatür okumalarına dayanarak yaşlıların engelli ve bağımlı yaşam ile ilgili sorunlarında, rol kaybı sorunlarında, yalnızlık sorunlarıyla baş edebilmede, eş ve yakınlarının kaybı ile ilgili sorunlarında, ölüm korkusu ile ilgili sorunlarına anlam bulmada, dinin olumlu etkisini paylaştıktan sonra genelde tüm yaşlılara, özelden huzur evlerinde kalan yaşlıların onurlu bir şekilde hayatlarına devam etmeleri için ihtiyaçları doğrultusunda kendilerine çok yönlü hizmetler sunulması gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bu çerçevede” Manevi Sosyal Hizmetler Uzmanı” görevlendirilmesi, bu uzmanların yetiştirilmesinde İlahiyat Fakültesi “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” bölümleri açılması gerekliliği tespitiyle tebliğini sunmuştur.

Bebek Kaybında Manevi Danışmanlık Neden Gerekli?

Zehra Işık, bebek kaybı yaşayan ebeveynlerden yüksek oranda haftalarca süren yoğun boşluk hissi ve özlem duygularını Yılmaz'dan aldığı referansla paylaştıktan sonra Ayten'nin referansıyla da anlamlandırma sürecine işaret ederek dini kaynaklı bilişsel ve davranışsal yöntemler ile ebeveynlerin bu süreci daha kolay üstesinden geldiğini çalışmasında sunmuştur. Çalışma yas danışmanlığında manevi danışmanlığın etkisi üzerinde fikir verirken hala çalışılması gereken konu ve konu başlıkları vardır.

Hastanelerde Manevi Danışmanlık Ve Rehberlik Hizmetleri

Bireyin tedavisinde holistik (bütüncül) yaklaşımın tedavideki olumlu etkisinin kabul görmesi ile başlayan süreçte bütüncül yaklaşımın bir parçası olan maneviyat olgusu da dikkat çekmeye başlamıştır. Bu tespitle başlayan Söylev, çalışmasında Manevi bakımın sınırları ve sınırlılıklarını belirttiikten sonra çalışmasının konusu olan manevi destek ve rehberlik çalışmasını yürütenlerin manevi destek algıları konulu

araştırmasını literatüre taşımıştır. Erkan Kavas ve Nurgül Kavas'ın hazırladığı Manevi Destek Algısı Ölçeği'ne göre Manevi Destek ve Rehberlik yürüten din görevlilerinin manevi destek algısını muhtelif faktörlere göre ölçmüş manevi bakımın tüm insanların ihtiyacı olduğu, hastanelerde manevi bakım hizmetinin verilmesinin gerekli ve faydalı olacağı, manevi bakım hizmetini yürüten din görevlilerinin manevi bakım hizmetine yönelik olumlu, istekli ve hazır oldukları fakat yeterli bilgi ve tecrübe sahibi olmadıkları ancak buna rağmen manevi bakım algılarının oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu hizmetin daha profesyonel yürütülebilmesi için önerilerini tebliğinde sunmuş, literatüre farklı bir perspektifle katkı sağlamıştır.

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetinin Tarafı Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı

Diyanet İşleri Başkanlığı, hizmet vizyonunu cami dışına da taşıma çalışmalarının ardında farklı kurum ve kuruluşlarla protokoller imzalamıştır. Bu kapsamda Abdurrahman Han, hastanelerde yürütülen manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin süreci, içeriği, kapsamı gibi konuları tebliğine aktardıktan sonra içerik bakımından bu çalışmalara literatür katkısı sağlayan akademisyen bir ekibin çalışmayı yürüttüğünü paylaşmıştır. Literatürün azlığı ve çalışılmaya muhtaç oluşuna ek olarak taraf kurumların beraber hareket edebileceği, ortak mevzuat belirlenmesi gibi konulara dikkat çekmemiş, manevi destek ve danışmanlık hizmeti çalışmalarının olumlu gelişmeler içerdiğini de ekleyerek sunumunu bitirmiştir.

Yurt Dışı Örneğinden Ürdün

Yusuf Nazlım, Ürdün Diyanet İşleri Başkanlığı ve başkanlığın işlevselliği hakkında bilgi verdikten sonra Manevi Destek ve Rehberlik olarak isimlendirilmese de bu içeriğe sahip hizmetleri hastane ve Silahlı Kuvvetler olarak iki grupta incelemiştir. Silahlı Kuvvetlerde hizmet veren manevi danışmanın özellikleri hususunda yüksek lisans veya doktorasını tamamlamış olmasını zikrettikten sonra askeriyede dini danışmanların yüzbaşı ya da binbaşı olarak rütbe aldığı askeri kıyafetlerine dini görevlisinin nişanesi olan fes kullanarak görev yaptığını eklemiştir. Hastaneler örneğinde ise dört ayrı sağlık kurumunda Manevi Destek ve Danışmanlık çalışmalarını incelemiştir. Sağlık Bakanlığı'na bağlı devlet hastanesi, Silahlı Kuvvetler'e bağlı askeri hastane, özel hastaneler kapsamında İtalyan hastaneleri ve hayırseverlerin katkılarıyla yapılan özel bir hastanede uygulanan manevi Destek ve Rehberlik faaliyetlerini açıkladıktan sonra İtalyan hastanelerinde ülkede yasak olan misyonerlik faaliyetlerinin manevi danışmanlık ve rehberlik adı altında yürütüldüğünü tespit etmiştir. Ürdün hastanelerinde sunulan din

hizmetleri bağlamında yaptığı araştırmasında Nazlım, Manevi Destek görevlilerinin hastanelerin her türlü imkanlarından faydalanması, hastane etik kurulunda yer alması ve farklı ülkelerde yapılan çalışmalar araştırılıp Türkiye modeli geliştirilebileceği önerisinin de içinde olduğu on dört maddelik tespitleriyle sunumunu nihayete erdirmiştir.

Bağımlılıkla Mücadelede Manevi Desteğin Rolü

Bağımlılıkla mücadelede Türkiye’de yapılan çalışmalar hakkında öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yeşilay arasında bilgilendirme çalışmayı sonrasında Emniyet Müdürlüğü, AMATEM ve Din görevlilerine seminerler düzenlenmiş ve Gebze Müftülüğü’nün uyguladığı metotlar, Şanlıurfa’da Eyvan Derneği’nin SODES Projesiyle çalışmaları ve son olarak HİSADER tarafından yürütülen çalışmalar genel çerçevede paylaşılmıştır. Melih Çoban özel olarak uyuşturucu maddenin halk arasında “mekruh” olduğu bilgisine dikkat çekerek, bu bilgi yanlışlığının düzeltilmesi adına faaliyetler önermiştir. İstanbul örneğinde üç ilçeden bahsederek önlemler alınması gerektiğine ve özellikle farklı dini kimliklere sahip uyuşturucu kullanıcılarına kendi dinlerinin din görevlilerinden faydalanarak çözüm önerileri üretmek adına Diyanet İşleri Başkanlığı ile bu dini otoriteleri arasında iş birliğinin düşünüleceğine dikkat çekmiştir.

Bağımlılıkla Mücadelede Manevi Sosyal Çalışma Örneği

Tuğba Nur Coşar bağımlılığın tanımını yaptıktan sonra alt kültürü başlığına dikkat çekmiştir. Tedavi metodu arasında psikososyal yaklaşım hakkında çalışmaların azlığını ekleyerek kökeninin dinlerin rehberliğinde başlayan sosyal hizmet disiplininin manevi sosyal hizmet çerçevesinde bir örnek çalışmayı literatüre taşımıştır. Model denemsinin içeriği tasavvufa özgü yaklaşım ve yöntemlerden oluşmakta olup Esenler Belediyesinde fahri imamlık yapan bir din görevlisinin çalışması hakkında bilgi vermektedir. Çalışmayı başarılı ve güvenilir kılan unsurları sıralayıp manevi rehberin de bağımlıların gözünden değerlendirilmesini paylaşmaktadır. Çözüm önerisi olarak meslek edindirme, eğitim planı ve uygulama imkanları gibi başlıkları sunumunda paylaşarak bu soruna dinin ve sosyal hayatın etkisinin önemini vurgulamak istemiştir.

Yetiştirme Yurtlarında Manevi Destek Çalışmaları

Türkiye’de çocukları korumanın tarihi bir gelenek olmasının yanında yeni bir uygulama olan çocuk evleri, korunmaya muhtaç gençlerin psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması için öngörülmüştür. Sevgi evlerinde Manevi destek

çalışmalarının fırsatlarını ve zorluklarını çalışmasına konu eden Macid Yılmaz Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasındaki protokol çerçevesinde, çocuk evlerine giden manevi destek görevlisinin uyguladığı eğitim faaliyetlerinin ergenler üzerindeki olumlu etkisini birkaç başlık altında toplamıştır. Bununla birlikte yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin içinde buldukları zorlu hayat koşullarının sonuçları olarak hissettikleri “duygusal felç” hali merkez olmak üzere bunun etrafında ve buna bağlı diğer bağlantılı konuları belli başlı başlıklarda toplayarak çocuk evlerindeki din eğitimi faaliyetlerindeki karşılaşılan zorlukları belirlemiştir.

Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Bağımlılığa Etkileri

Asude Coskunsever yetiştirme yurtlarında ve BSMR (Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları duygusal sorunların temelinde yatan psikolojik sebepleri Dowdney, Bowbly, Erol, Mullen ve arkadaşları’nın çalışmalarından referansla paylaşmış çözüm önerileri dini kavramların olumsuz olaylara tatmin edici pozitif sonuç yüklemeyi ve olayları büyük bir planın parçası olarak tanımlama imkanı sağladığına işaret etmiştir. Bu bağlamda Bursa ve Şanlıurfa’da bulunan manevi destek çalışmalarının karşılaştırmasını okuyucuya sunmuştur. Araştırma sonucunda ergenleri en çok etkileyen olumsuz yaşantıların tespit edilmiş yüzdeler dilimlerini ve ergenlerin dini yüklemeye yüzdelerini paylaşmaktadır. Ayrıca yurtlarda ve BSRM’de kalan ergenlerin anket sonuçları bazen birbirleriyle karşılaştırılmış bazen konulara göre karşılaştırılarak çalışma çözümlenmiştir. Sonuç olarak bu iki kurumda kalan ergenlerin ihtiyaçları, istekleri duyguları travmaları farklı olduğu ve manevi rehberin bunları göz önünde bulundurarak bir çalışma planı yürütmesi gibi tespitleri on başlıkta tespit edip sunmaktadır.

Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülerde hapisyanede güvensizlik, ümitsizlik, yardımsız kalma, utanma, aşağılık hissi gibi olumsuz duygulara sahip olabileceğini ve uzun süreli mahkumiyetin ayrıca sağlam bir aile desteğinin bulunmaması, aile ilişkilerinin kopması, toplumun negatif bakış açısı ve dışlayıcı tavrı ve son olarak hayatını sürdürebilmesi için çalışma alanına olan ihtiyaç zikredilen Harun Işık, suçu ve suç işlemeyi azaltmak için suçluya, mağdura ve ailelerine verilecek destek açısından manevi rehberlikte 250 yıllık bir geçmişe sahip İngiltere örneğini makalesinde sunmaktadır. Bu çalışmanın pratik öneriler sunması bakımından ilk çalışma olması bu çalışmanın önemi açısından dikkat

çekicidir. “Pastoral care ve pastoral provision kavramlarının Eski ve Yeni ahit’teki tanımı ve yeri hakkında bilgi vermesinde manevi danışmanın görev ve yol haritasına dair çıkarımları sunmaktadır. Ayrıca İngiltere’deki 250 yıllık bir tarihi tecrübeyi literatüre kazandırmıştır. Hristiyan ve İslam dinindeki teolojik zemini paylaşmaktadır. Çalışmada kurum içi dini bakım ve manevi bakım bağlamında çalışmaları, maddeler halinde yapılan faaliyetleri sıralamıştır. Kurum dışı manevi rehberlik faaliyetlerini sıralayıp terkedilmiş ve değersizlik hissini yaşayan mahkumların etkin dinlenilmesi gibi tespitleri ‘etkili manevi rehberlik nasıl yapılmalı?’ başlığıyla sunmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yürüttüğü bu çalışmada bu alanda görev yapan manevi rehberlerin uygulaması gereken etkin dinleme ve empati yoluyla danışmanlık ve manevi bakım önerilerini sonuç bölümüne ekleyerek çalışmasını sonlandırmıştır.

Hollanda Devlet kurumlarından cezaevi ve hastane İslami manevi bakım hizmetlerinin cami imamlığından farkını Akyüz manevi bakımın tanımında maneviyatın dinden daha geniş din ve inanç bakımı olarak tercih edilen bölümden hareketle manevi bakımın çıkış noktasını esas alarak başlamıştır. Cami imamı ve manevi bakım görevlisini on iki farklı açıdan karşılaştırarak tespitlerine model ve metot olarak bilinen klasik tebliğ modeline ve terapi modeline ek olarak hermenötik model denen tefsir ve teselli modeli denen öneriyi Karagül’den referansla paylaşmıştır. Ek olarak Heitink’ten referansla kişinin inancıyla günlük hayat tecrübesi arasında köprü ve tercümanlık görevi üstlendiğine dikkat çekmiştir. Hollanda cezaevlerinde İslami manevi bakım ve uygulamalarını yedi ana bölümde anlatmış, hastane manevi bakımının farklı olduğunu belirtmiştir. Bu fark, her ikisinde de konuşma teknikleri hemen hemen aynı olsa da çalışma farklılıkları önemli ölçüde farklıdır. Ceza evlerinde her inanç gurubunu temsil eden bir manevi bakım gurubu vardır. Adalet Bakanlığı periyodik çalışmalara bütçeden pay ayırır. Alınan bütçe atanma koşulları farklılığına dikkat çeken tespitleri görüşülen kişiler açısından hizmet sorumluluğu farklarını ortaya koymaktadır. Son olarak gerek hastane gerek cezaevi manevi bakım görevlisi, personele ve kurum idaresine, dini ve manevi konularda uygulanacak politikalarda sorulsun sorulmasın, gerektiğinde tavsiye verebilirliği de eklenerek bitirilmiştir.

Manevi bakım görevlisinin eğitim şartı olarak tezli ve stajlı uzmanlık eğitimi şartını belirttikten sonra sonuç itibarıyla model, metot ve konuşma tekniklerini iyi bilen dini uygulama ve bilgilere hakim sadece inançların değil psikolojilerinde hesaba katabilecek bir profesyoneldir.

Medya ve Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Ramazan Ayı Televizyon Programlarının Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Örneği Olarak Değerlendirilebilmesi Sorunu başlıklı çalışmasıyla Asli Yurdigul ve Yusuf Yurdigul kitle iletişim aracı olarak televizyonun manevi danışmanlık ve rehberlik olarak konumu ve bu konuyla ilgili temel problemleri incelemiştir. Çalışmasında Ramazan ayında içeriğinin dini soru ve cevapların yayımlandığı iki programın Manevi Danışmanlık ve Rehberlik açısından değerlendirmesini sunmaktadır. Zikredilen iki program manevi danışmanlık ve rehberlik kapsamında amaç kapsam ve hedef kitle açılarından farklılık arzettiğini ortaya koymaktadır.

Gülşan Göçen’de bu bölüme Danışmanın Manevililiğinin Gerekliliği Üzerine Dini içerikli TV Programlarında Sorulan Sorular Üzerine Nitel Bir Çalışma yapmış literatüre kazandırmıştır. Göçen TV programlarında din adamlarına yöneltilen soruların içeriğinde fıkıh ahlak ve klinik gibi konuların yanında en çok dini/manevi sorular ve psikolojik sıkıntı ve başa çıkmaya yönelik sorular olduğunu ve sonuç itibarıyla en çok “günahkarlık ve suçluluk” duygusunun hakim oluşu” başa çıkmanın” ön planda yer aldığı, dini psikolojik içeriğine bakıldığında ibadetleri takiben evlilik sorularının hakim olduğu tespitini paylaşmaktadır. Bu sorulardan hareketle önerilerde bulunarak çalışmasını sonlandırmıştır.

Pastoral açıdan “Ömür Dediğin” Programının İncelenmesi başlığıyla Yahya Aktu TV’de yayınlanan bu program ile sinema eserlerinin farklı disiplinlerde kullanılabileceği örneği olarak sunmaktadır. Sonuç olarak pastoral psikolojinin kuramsal çerçevesi Manevi Bakım ve Danışmanlık dua sabır, tevekkül, tövbe ve yardım sunma gibi olumlu dini başa çıkma stratejileri kavramlarına yer vererek yaşamsal bir süreçle bu kavramların sinemaya uyarlanmasının mümkün olabileceğini öngörmektedir.

Son Bölüm Dört Farklı Konu

Son bölüm 4 farklı başlıkta incelenmiş olup ilk başlık *Afet Sonrası Psiko-sosyal Destek Sürecinde Manevi Dini Desteğin Kullanımı* başlığıyla Ayşegül Aslan afet yaşayan insanlara ancak din ve maneviyatla ulaştığı sonucuna varmaktadır.

İkinci başlık *Eşine Şiddet uygulayan Erkeklerle Yönelik Bilişsel ve Davranışçı Yaklaşımla Bütünleştirilmiş Dini/Manevi Danışmanlık Modeli* ismiyle Çiğdem Gülmez şiddetin öğrenme yoluyla edindiği bazı temel düşünce ve inanç biçimlerinin bir sonucu olduğunu paylaşmaktadır. Peygamberimizin hayatından örneklerle inanç sistemine manevi bir bakış açısı sunularak şiddetin önlenilebileceği tezini savunmaktadır.

Sümevra Bilecik Huzurevlerinde Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri açısından beklenti ihtiyaç ve sorunları kaleme almıştır. Huzurevleri konusunda çok çalışma olsada bu araştırma huzurevi sakinleri yöneticileri ve din görevlisinin söylemlerini doğrudan yansıtması kuramsal bilgiden ziyade alandan toplanan verilerle ilgili sonuçlara ulaşması bakımından farklılık arz etmektedir.

Son çalışma olan *Katolik ve Protestan Geleneğinde Ordu Manevi Rehberliği (Almanya Örneği) ile Seat Uzeirovski Almanya örneğini* açıkladıktan sonra Türkiye’de bir model oluşturmak adına fikir verebileceğini paylaşmaktadır.

Manevi Danışmanlığın hayatın her safhasında özellikle dezavantajlı kişi ve durumlarda ne tür etkilerin olduğu tespitlerinin paylaşıldığı eser ilk olması bakımından önem arz etmektedir.